

Een draak van een stad

Geschiedschrijving, bronnenkritiek en beeldvorming

Ernest Verhees*

De inname van Den Bosch – ‘de moerasdraak’ – in 1629 door Frederik Hendrik is waarschijnlijk de bekendste gebeurtenis in het Bossche verleden. In het verhaal van de vestingstad 's-Hertogenbosch is de moerasdraak als synoniem voor de stad een prominente plaats in gaan nemen. Op internet, in historische publicaties en krantenartikelen en bij erfgoedactiviteiten wordt de ‘Bossche draak’ of de ‘bijnaam moerasdraak’ regelmatig gebruikt. In dit artikel ga ik op zoek naar de draak in de Bossche geschiedschrijving om enkele misverstanden hierover weg te nemen.

Zoals het steeds moeilijker wordt om de grote hoeveelheid aan informatie over de actualiteit te filteren moet ook uit de vele informatiebronnen over het verleden vaak een keuze worden gemaakt. Op basis van een, al dan niet bewuste, selectie van betrouwbare of ‘juiste’ bronnen ontwikkelt iemand een beeld van het verleden. Historische beeldvorming is dan ook het ontstaan en ontwikkelen van een bepaald beeld van het verleden op basis van keuzes uit het aanbod van informatie hierover. Deze informatie kan afkomstig zijn uit geschreven bronnen als archiefstukken, uit krantenartikelen, geschiedenisboeken of internetpagina's, uit verhalen van familie of collega's of uit persoonlijke herinneringen. Sommigen zullen bewust op zoek gaan naar deze bronnen maar de meeste mensen worden hier min of meer onbewust mee geconfronteerd en ontwikkelen zo vanzelf een persoonlijk beeld van de (historische) werkelijkheid. De belangrijkste nieuwkomer als bron voor informatie over het verleden is

De draak neemt in de Chinese cultuur een bijzondere plaats in. Op de foto een van Taiwan ontvangen ‘drakenboot’, bewonderd door burgemeester Burgers op de scheepswerf van Moonen aan de Graaf van Solmsweg (1992). (Foto: Jan Verhoeff)

uiteraard internet waarop iedereen die hier behoefte aan heeft zijn of haar kennis kwijt kan en daar vrij uit kan plukken. Een goed voorbeeld is de internet-encyclopedie Wikipedia, die wordt samengesteld door de ‘internetgemeenschap’. Ook voor een onbewuste historische beeldvorming is een aantal ‘bronnen’ aan te wijzen. De invloed van ‘op historische feiten gebaseerde’ tv-series, Hollywood-films en historische romans is ongetwijfeld zeer groot. In de krant komen vaak historische onderwerpen aan bod of toelichtingen bij een actueel onderwerp,

erfgoedinstellingen bieden informatie bij een activiteit of tentoonstelling en ook in folders van bedrijven wordt naar het verleden verwezen. Zeker de toeristische sector heeft het lokale erfgoed ontdekt als kapstok voor reclame maar ook gemeenten gebruiken de plaatselijke geschiedenis bij de city-marketing.

Historici beoordelen aan de hand van diverse criteria hun bronnen en plaatsen deze in de ontstaanscontext ten behoeve van kennis en analyse van de geschiedenis. Deze bronnenkritiek is de kern van wetenschappelijk historisch onderzoek en deze methode of kritische houding dient eigenlijk door iedereen die zich met het verleden bezighoudt toegepast te worden.

Misverstand Drakenfontein

Ook voor onderzoek naar de geschiedenis van 's-Hertogenbosch staat een groot aantal bronnen ter beschikking. Zo zijn er over het Bossche verleden tal van internetpagina's gemaakt. Bij het zoeken naar de term moerasdraak in Google kwamen er ruim 1.300 treffers met als één van de eerste de behandeling in de internet-encyclopedie Wikipedia.¹ Tot de eerste treffers in Google behoren ook de internetpagina over de Bossche vestingwerken met onder meer de Expeditie Moerasdraak (www.vestingwerken.nl), de pagina van Janus Kiep (www.januskiep.nl) en zelfs een pagina www.moerasdraak.nl met, zeer verrassend, informatie over Napoleontische re-enactment (het naspelen van gebeurtenissen uit de geschiedenis) in onder meer 's-Hertogenbosch.² Op alle drie is in verschillende varianten sprake van 'de bijnaam Moerasdraak' voor Den Bosch. De inname van de stad in 1629 was hierbij een belangrijk keerpunt aangezien er vanaf toen niet meer gesproken zou kunnen worden van de 'onoverwinnelijke moerasdraak'.

Alles bij elkaar biedt dit op het eerste gezicht voor de digitale onderzoeker voldoende zekerheid over de moerasdraak: dit was de bijnaam voor 's-Hertogenbosch! Voordat ik hier nader op inga, behandel ik eerst nog een ander misverstand. De auteur van Wikipedia maakt namelijk een, wel verklaarbare, vergissing door een relatie te leggen tussen de Moerasdraak en de Drakenfontein voor het station. Dit verband is er echter in het geheel niet! In *Bossche Bladen* is al eens duidelijk uitgelegd dat deze fontein uit 1903 is betaald uit de nalatenschap van Jhr. Mr. Paulus Jan Bosch van Drakestein.³ De naam Drakenfontein of kortweg 'De Draak' verwijst dus naar deze voormalige Commissaris van de Koningin van Noord-Brabant en niet naar de stad of een

zeventiende-eeuwse bijnaam hiervan. Dat de fontein een herkenbaar en mooi beeldmerk is, blijkt wel uit het vele gebruik. Het beeld De Draak – in Taiwan een symbool van voorspoed! – kreeg een enthousiaste reactie van een Taiwanese handelsdelegatie in 1992. In het tijdschrift *Brabant Business* kreeg het verslag van het bezoek van de oosterse gasten de titel 'Business van draak naar draak'.⁴ De gemeente ontving van de bezoekers uit Hsin Tien als relatiegeschenk zelfs twee drakenboten! De van een ander plaatselijk symbool bekende bakker aan de Stationsweg gebruikt de fontein als beeldmerk en ook voetbalvereniging FC Den Bosch heeft sinds het seizoen 1999-2000 een draak in het clublogo. Wikipedia legt hierbij voorzichtig een relatie met de moerasdraak maar de ontwerpers waren toch echt door de Drakenfontein geïnspireerd. 'Eigenlijk is die draak al een eeuw een van de belangrijkste sym-

De 'drakenfontein' voor het mooie station van Van Ravesteyn, in 1952 gebouwd en in 1996 afgebroken. Een afbeelding uit ca. 1965. (Stadsarchief, ansicht in Historisch-Topografische Atlas)

bolen van de stad', aldus de commercieel manager van FC Den Bosch.⁵

De draak is door het mythische of sprookjesachtige karakter de laatste jaren ontdekt als aantrekkelijk uitgangspunt voor educatieve projecten om de jeugd te bereiken. De draak in het stripverhaal 'De wraak van de Bossche draak' (1994) is de fontein terwijl de hoofdrolspeler uit het educatieve kinderboek 'De draak van de donken' letterlijk een 'moerasdraak' is. Deze draak vertelt soms de waarheid over het Bossche verleden, twijfelt of overdrijft maar fantaseert er soms, duidelijk herkenbaar, ook vrolijk op los. Dit laatste is blijkbaar ook het geval met de bijnaam moerasdraak voor Den Bosch, al wordt de jonge lezers niet uitgelegd hoe het dan wel zit. Eind 2007 verscheen een op dit laatste boek gebaseerd educatief lespakket voor Bossche scholen onder de titel *Schatten van de draak*.⁶

Bijnaam moerasdraak

Winkeliersvereniging Hartje Den Bosch organiseerde in 2005 een historische prijsvraag. Op de vraag hoe de stad bekend stond vóór 1600 waren de mogelijke antwoorden: A) Bastion Oranje, B) Jeroen Boschstad of C) Moerasdraak. Dit laatste was het prijswinnende antwoord. De jury baseerde zich

hierbij ongetwijfeld op de diverse publicaties van de laatste decennia, in het bijzonder over het beleg van 1629. De meest recente, algemene uitgave over het Bossche verleden is *'s-Hertogenbosch. Een Rijke, Roerige en Roemruchte Historie* van Wim Kops. In het voorwoord noemt hij zijn bronnen (bekende uitgaven, mondelinge overlevering, periodieken, internet en niet uitgegeven studies) waaruit een keuze is gemaakt om het (middeleeuwse) verleden van de stad voor een breed publiek toegankelijk te maken. 'Niet met een "compleet" verhaal maar wel zodanig dat de lezer binnen relatief korte tijd hierover veel te weten kan komen.' Vanwege de complexiteit heeft Kops bewust gekozen voor het onvermeld laten van de herkomst van de gebruikte bronnen, op enkele uitzonderingen na. In de eerste voetnoot noemt hij de boeken van Vos (1997) en Kuijer (2000) als standaardwerken en geeft hij een goed

Nog net zichtbaar: het tegeltableau aan de zijgevel van de winkel van Simon de Wit (thans Hunkemöller), hoek Marktstraat-Markt. De foto is genomen in december 1958. Niet één pand heeft vandaag nog dezelfde bestemming als 50 jaar geleden. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

voorbeeld van de bewuste keuze tussen elkaar tegensprekende bronnen. 'Daar waar bij andere uitgaven sprake was van onderlinge tegenstrijdigheden heeft hij [Kops, *ev*], waar mogelijk, de informatie uit deze standaardwerken laten prevaleren.'⁷ In het hoofdstuk over de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 heeft Kops het over de Moerasdraak, '...zoals 's-Hertogenbosch in die dagen werd genoemd...'. Bij het doornemen van de bestaande literatuur wordt duidelijk dat hier schijnbaar ook geen twijfel over kan bestaan. Een bloemlezing:

In 1603 belegerde Prins Maurits Den Bosch. Tevergeefs, de stad bleek onneembaar. De moerassen en de inundaties zijn op deze kaart, die Giustiniano in 1609 van het beleg vervaardigde, duidelijk aangegeven. (Uit: Verhees en Vos, *Historische Atlas van 's-Hertogenbosch*, 2005)

'Door afdamming van de Dommel en het gebruik van de watermolens was het gebied rond de stad drooggelegd en werd de inundatie rond de Moerasdraak tenietgedaan' (Verhees/Vos, 2005). 'De betite-

ling van 'Moerasdraeck' voor de stad was dan ook treffend' (Scholten van Aschat, 2003). 'Daaraan toch is het dat de stad haar ontzag inboezemende naam van "Moerasdraeck" te danken heeft', 'In zes, zeven jaar tijd zou deze stad zich ontwikkelen tot een formidabele vesting die haar vreesaanjagende bijnaam 'De Moerasdraeck' alle eer aandeed' en 'Met al deze versterkingen lag de stad temidden van de wijde watervlakte van haar inundatie inderdaad ongenaakbaar als een 'moerasdraeck...' (Kuijer, 2000). 'Bij vijandelikheden werden delen van het omringende land onder water gezet, wat haar de bijnaam 'de Moerasdraak' bezorgde' (Vos, 1997). In 1999 verscheen *De Moerasdraak. Achthonderd jaar Bossche vestingwerken* met in de inleiding als titelverklaring: 'Veel is er aan de verdedigingswerken in de loop der tijden verbeterd, waardoor de stad de naam 'De onoverwinnelijke moerasdraak' kreeg. Dat deze geuzennaam [sic!] iets te voorbarig was, bleek tijdens het beleg van 1629... Vandaar de enigszins aangepaste titel.' Verderop in dit boekje: 'Aan het begin van de zeventiende eeuw gold 's-Hertogenbosch als een vrijwel onneembare stad, die niet voor niets de naam 'Moerasdraak' had gekregen.'⁸

In de serie *Ach lieve tijd* (1982) wordt de bijnaam in het nummer over Den Bosch en de soldaten – met onder meer het verhaal over 1629 – enige malen genoemd, o.a. als volgt: 'De haast onneembare veste verwierf de faam van 'onoverwinnelijke moerasdraak'. Doordat ze in een drassige omgeving lag, het deltagebied van de riviertjes Dommel en Aa, was de vesting praktisch niet te benaderen.' In de eerste aflevering echter krijgt een tegeltableau onverwacht de titel *De Moerasdraak*. Het betreft het tegeltableau op het pand op de hoek van de Marktstraat en de Markt (boven Hunkemöller, zie foto achterzijde), in 1911 aangebracht als reclame voor de nv Maatschappij van Brandverzekering voor het Koninkrijk der Nederlanden ('De Grote Bossche'). Op deze door de Bossche kunstenaar Dorus Hermesen (1871-1931) ontworpen afbeelding staat linksonderaan inderdaad een draak afgebeeld. Het tableau is echter gewijd aan hertog Hendrik I van Brabant, de vermeende stichter van de stad rond 1190. De tekst van de hertog, 'Gaaf weg van hier monster, Dit Bosch behoort mij', lijkt op deze stichting te wijzen, hoewel de stad op de achtergrond al te zien is. Het vertrappen van de vuurspuwende draak staat verder symbool voor het verzekeren tegen schade als gevolg van brand (zie het kader).⁹

In 1979 was er naar aanleiding van de herdenking van de inname 350 jaar eerder veel aandacht voor het beleg. In de tentoonstellingscatalogus van het Noordbrabants Museum lezen we: 'De stad gold als

onoverwinnelijk en had als bijnaam 'De Moerasdraak'.' En in het themanummer van *Bossche Bouwstenen*: "'s-Hertogenbosch gold in die dagen als onoverwinnelijk. Had Maurits ook niet geprobeerd deze moerasdraak te overwinnen?' Niet verrassend dat beide artikelen van dezelfde auteur zijn: Peter-Jan van der Heijden. Deze schreef dat jaar ook het gedeeltelijk fictieve *Dagboek 1629*, waarvan in 2004 een tweede druk is verschenen. Op 30 augustus schreef Van der Heijden, als zogenaamd dagboekschrijver uit 1629: 'Tussen deze aanvalslinie en 's-Hertogenbosch lag een grote watervlakte die het toen onmogelijk maakte de 'Moerasdraak' te naderen.' In de nieuwe uitgave is dit gehandhaafd en komt de moerasdraak in nagenoeg dezelfde bewoordingen ook voor in het toegevoegde artikel van Rob de Vrind: 'De moerassen en inundaties maakten de Moerasdraak vrijwel onbenaderbaar ...'.¹⁰

Joost van den Vondel

Wat is nu eigenlijk de originele, eigentijdse bron van al deze vermeldingen van de moerasdraak?

In geen enkel genoemd geval is er namelijk een verwijzing naar een bron waaruit duidelijk wordt dat 's-Hertogenbosch vóór of in 1629 deze bijnaam had. Ook de dagboekschrijvers waar Van der Heijden zich op baseerde, spreken niet over een moerasdraak. Rob de Vrind maakt het wel erg bont door in een door hem vertaalde en uitgegeven bron – de *Mémoires* van Frederik Hendrik – aan het einde zelf nog een paar zinnen toe te voegen en daarmee Frederik Hendrik in de mond te leggen: '1629 is dus voor mij een memorabel jaar geworden. (...)

De onoverwinnelijke moerasdraak 's-Hertogenbosch is bedwongen.'¹¹

De oorsprong van de 'moerasdraakmythe' moet te vinden zijn in de literatuur rondom het beleg. De vreugde en lof voor de overwinning van Frederik Hendrik kwamen niet alleen in de schilderkunst tot uiting maar ook in een groot aantal historiewerken en lofdichten in 1629 en 1630. Neerlandicus Coen Free verklaarde dat in deze dichtwerken diermotieven een grote rol speelden met bijvoorbeeld Frederik Hendrik als leeuw, de Duitse keizer als adelaar of arend en de Spanjaard of 's-Hertogenbosch als draak. *De zegesang ter eere van Frederik Hendrik* van Joost van den Vondel was het hoogtepunt uit dit genre. Free bracht in dit dubbele gedenkjaar (Van den Vondel overleed in 1679) zelfs een nieuwe uitgave van het gedicht op de markt. Hij noemde hierin de draak als één van de gebruikte allegorieën.¹² Ook Kuijer was zeer te spreken over dit 610-regels lange werk van de beroemde Nederlandse dichter. Het was echter Hezenmans die in zijn historische

Allegorie op het Beleg van 's-Hertogenbosch in 1629. Op de grond, naast Frederik Hendrik, het hoofd van Goliath. De inname van Den Bosch werd als een wonder beschouwd (zie de tekst die de oude vrouw op het schilderij leest: Psalm 98 vs.1) en vergeleken met het doden van de brallende reus Goliath door David, de kleine herdersjongen. Het schilderij (1639) van de Dordtse schilder Jacob G. Cuyp hing in het stadhuis, maar bevindt zich sinds kort in het Noordbrabants Museum. (Foto: Stadsarchief)

studiën over 's-Hertogenbosch van 1629 tot 1798 uit 1899 (heruitgave in 1977!) expliciet op Van den Vondel en de moerasdraak wees: 'Talloze schriften vol opgewondenheid verschenen, die van de vreugde der overwinnaars getuigenis gaven; dichters wedijverden met prozaschrijvers om Frederik Hendrik te verheerlijken, die de sterke en nooit overwonnen stad bemachtigde, die den Bosch-draak bedwong, den Moerasdraak zooals Vondel zong, daar nooit een kamper tegen mocht.'¹³ In de catalogus uit 1979 staat in een verkorte versie van het gedicht op een prent uit 1721 inderdaad de moerasdraak genoemd:¹⁴

'Kon die moerasdraak dan met spouwen
Van vier en vonken, vlam en rook,
Met overyslijk ysren spook,
Zijn vyand niet ten poel uyt jagen?
Dit ondier, oorzaak veeler plagen'

De kracht van de beroemde dichter komt naar voren door de unieke verbinding van de draak met het voor Den Bosch typische moeras. De 'draak van een stad' als eiland in het groene moeras is goed te zien op een kaart van het beleg uit 1603. In hetzelfde gedicht gebruikte Van den Vondel ook 'Bosdraak', 'gedrocht' en 'ondier' als negatieve vergelijkingen (scheldnamen) voor de stad.

De ophemeling van 's-Hertogenbosch als onneembare vesting diende in 1629 alleen ter meerdere eer en glorie van de stedendwinger Frederik Hendrik. Hoe sterker de stad en moeilijker de inname, des te groter was diens prestatie! Zo werd ook de vergelijking met David (Frederik Hendrik) en Goliath (Den Bosch) gemaakt in schilderijen. De meest gebruikte beeldspraak voor de inname van Den Bosch in woord en beeld is overigens dat van de steden-

Drakenspel binnen de Citadel bij start project 'Schatten van de Draak' in september 2007. (Foto: Stadsarchief, Anne-Marie Aarts-Frederix)

maagd die is geschaakt of – iets plastischer – (in) genomen of verkracht door de prins. Een duidelijk minder aantrekkelijk beeld dan het inmiddels positieve of stoere imago van de onneembare moerasdraak! Samengevat komt het erop neer dat er één eigentijdse vermelding van de moerasdraak bekend is van ná de inname, dat dit geen bijnaam was maar literaire beeldspraak en dat dit niet positief maar negatief bedoeld was. Het zou volgens mij voor Van den Vondel ook zijn eer te na zijn om een bekende 'bijnaam' voor 's-Hertogenbosch te gebruiken. Mochten er toch nog andere zeventiende-eeuwse vermeldingen gevonden worden dan zal dit aan de laatste conclusies weinig afbreuk doen. Bijnamen

voor plaatsen waren er in de zeventiende eeuw niet – hooguit metaforen of allegorieën – en de draak was in de christelijke kunst een bekend symbool voor de duivel en daarmee bijna vanzelfsprekend negatief.

Het drakenpad

Het bekendste voorbeeld van de draak in het christelijk geloof is het verhaal van Sint Joris. Dit was in de middeleeuwen zeer populair en regelmatig als voorstelling te zien, vooral als spectaculair onderdeel van processies. In veel Nederlandse en Vlaamse steden was dit een gebruikelijk en bekend verschijnsel. Ook in Den Bosch heeft een draak een rol gespeeld, namelijk bij de grote Maria-omgang op zondag na St. Jan de Doper (24 juni) zoals uit de stadsrekeningen van 1503/4 en 1549/50 is op te maken. Leden van de 'oude schuts' mochten deze vuurspuwende draak steken.¹⁵

Met Sint Joris en de draak belanden we tenslotte in de 'occulte geschiedenis van Den Bosch' zoals het werk van Jan van der Eerden wel eens treffend is aangeduid.¹⁶ De Bossche architect en bekend en zeer verdienstelijk beschermer van de oude Bossche binnenstad verwijst namelijk in zijn boekje *De drie stadspaleizen van 's-Hertogenbosch: Visstraat, Markt en Parade* naar de opvoering van dit verhaal bij het puthuis op de Markt tijdens de middeleeuwse Maria-omgang. In zijn boek *De stad als spiegel van de kosmos* is zelfs een heel hoofdstuk gewijd aan 'De getemde draak'.¹⁷ Eén van de onderdelen van het spiritueel-esoterisch geschiedbeeld van Van der Eerden is een aardse energiestroom van Peru via Cornwall over de Bossche Markt naar Mongolië. Deze energiebaan is door hem naar Chinees voorbeeld het 'drakenpad' gedoopt. Het zal niet verbazen dat volgens Van der Eerden de Drakenfontein in 1903 niet toevallig op deze door de stad lopende energiebaan is opgericht. Slechts enkele punten uit zijn redenering: 'De vier waterspuwende bronzen draken rond de voet van het monument symboliseren de verbondenheid van de stad met de energie van de Aarde en door het getal Vier ook de materie waaruit de stad kon worden opgebouwd. (...) In hun kleuren zwart en goud (de geïntensiverde vorm van geel) verwijzen de draken niet alleen naar de fusie van Saturnus en Jupiter, maar ook naar de kleuren van de Bossche vlag.' Van der Eerden erkent dat het de vraag is of ontwerper Dony '...bewust deze esoterische symboliek in het door hem ontworpen monument heeft willen uitbeelden', al ligt dat volgens hem wel voor de hand. Mede door een hem bekend manuscript in de nalatenschap van Dony weet hij dat de directeur van de KTA in het

Een ansichtkaart waarop fotograaf Jan Lens de afbeelding van de tekst op de fontein over de totstandkoming van het monument met de draak heeft vermengd. (Stadsarchief, Historisch-Topografische Atlas)

geheim veel bezig was met de invloed van de onzichtbare wereld op het dagelijks leven. Vooral snog houd ik het op de bekende toelichting bij de draken in de fontein, als symbolen voor de naam Drakestein en verwijzend naar het familiewapen. De vergulde draak houdt dit wapen ook vast met de familiespreuk 'virtue et labore' (door deugd en arbeid).¹⁸

Fantaseren, kopiëren en interpreteren

Van der Eerden laat de bijnaam moerasdraak in zijn verhalen onvermeld. De grootste gemiste kans voor hem lijkt echter het al genoemde tegeltableau in de Marktstraat. Een van zijn theorieën is namelijk de

combinatie van de mythe van Sint Joris en de draak, de Lohengrin-sage en het ontstaan van Den Bosch. In zijn eigen woorden: 'De draak werd even ten zuidoosten van de bron vastgepind door de lans van Sint Joris (die hier de plaats inneemt van Lohengrin). Om het heilzame effect van deze gebeurtenis te bestendigen, werd op die plaats een menhir opgericht (...).' Deze menhir zou na de kerstening zijn voorzien van een kruis- of Mariabeeld, '...die dan de energiegevende taak van Moeder Aarde overnam. In 's-Hertogenbosch groeide dit uit tot een fraai gedetailleerd kapelletje met daarin een Mariabeeld.' Samenvattend: 'Het verslaan van de draak, gesymboliseerd in de stichting van de stad omstreeks 1186, wordt ieder jaar (in feite onbewust) herdacht in het ritueel van de latere Maria-omgang, die daarvoor het voortbestaan van de stad bevestigt en haar functioneren versterkt.'¹⁹ Zou dit voor Dorus Hermesen in 1911 de motivatie zijn geweest voor de draak in de afbeelding van hertog Hendrik I op de tegels? Eigenlijk niet zo belangrijk. Met zijn creatieve en fantasierijke redeneringen zal Van der Eerden hier ongetwijfeld raad mee weten. Met het vak geschiedenis heeft dit natuurlijk niets van doen.

De boeken van Van der Eerden zijn vooral sterke voorbeelden van hoe een volstrekt willekeurige selectie, combinatie en interpretatie van historische informatie op basis van bepaalde, op een mystiek geloof gebaseerde vooronderstellingen resulteren in een geschiedkundig totaal onverantwoord fantasieverhaal.

Het onderscheiden van wel en niet betrouwbare informatiebronnen voor een enigszins (wetenschappelijk) verantwoorde historische beeldvorming is niet eenvoudig. De verspreiding van de vermeende bijnaam moerasdraak en de verwarring met de Drakenfontein zijn tamelijk onschuldige vergissingen en vooral interessant als voorbeelden van het ontstaan van een bepaalde constructie van het verleden. Geschiedbeoefening toont zich hierbij overigens wel als een kunde in het citeren, parafraseren of kopiëren. Een stuk ernstiger is het verwarren van verzinsels over energiestromen en middeleeuwse stadsontwerpers met historisch bronnenmateriaal en geschiedbeoefening. Het is dan ook zeer jammer dat Wim Kops het noodzakelijk vond deze constructies ('omstreden theorieën' volgens de achterflap) van Jan van der Eerden op te nemen in zijn populaire geschiedenisboekje, ook al mag iedereen dit van Kops zelf naar waarde interpreteren. De door Van der Eerden gebruikte mythische verhalen zijn interessant en bruikbaar als onderwerp van historisch onderzoek maar niet als interpretatie- of verklaringsmodel voor gebeurtenissen uit het verleden. ■

Tableau van de Maatschappij van Brandverzekering aan de Marktstraat

(zie afbeelding op achterzijde van dit blad)

Deze reclame is in 1911 aangebracht in de zijgevel van het pand dat op de plaats gekomen was van de in 1910 afgebroken Roodenburg.

De kop luidt:

Maatschappij van Brandverzekering voor het Koninkrijk der Nederlanden,

Hoofdkantoor Choorstraat 16.

Boven de hertog van Brabant staat te lezen:

Gaat weg van hier monster

Dit Bosch behoort mij

wat gericht is tegen de vuurspuwende draak linksonder.

Midden onder de afbeelding is de naam van de ontwerper aangebracht: *Dorus Hermesen*.

In het gedicht aan de onderzijde zijn bij restauratie mogelijk enige letters verkeerd 'opgehaald'; de tekst heeft lang verborgen gezeten onder een verflaag. Er staat:

Toen wraeck- ende oorlogsvuur 't Bosch lekten met haer tonghen heeft 's Hartoghs machtig schilt dien onspoet (= rampspoed) this (dus ?) bedwonghen

Soeck nazaet noch diens sehilt (lees: schilt) opdatt U schaedloos houde

Ter maetschappij die voert in swart een leeuw van goude

En onder het wapenschild:

Dit is het merkteeken der maetschappij

De voorstelling bedoelt dus te zeggen: zoals de hertog Den Bosch met zijn schild beschermde tegen het vuur, zo worden de nazaten beschermd door de Maatschappij van Brandverzekering die hetzelfde wapen als de hertog voert.

Noten

- 1 Zie <http://nl.wikipedia.org/wiki/Moerasdraak> (situatie 8-2-2008).
- 2 De naam *Expeditie moerasdraak* is in 2008 vervangen door *Vestingloop 's-Hertogenbosch* (zie www.vestingloop.nl).
- 3 Monique Brummans en Laurens Ruzius, '100 jaar Drakenfontein. 'Faits divers' uit de geschiedenis', in: *Bossche Bladen* 5 (2003), nr. 3, p. 75-78.
- 4 Bert Damen, 'Business van draak naar draak: Den Bosch hoopt op stevige relatie met Taiwanese bedrijven', in: *Brabant Business* jrg. 8 (1992), nr. 7/8, p. 33-34.
- 5 Frans van Gaal, 'Over het nieuwe logo van FC Den Bosch. 'Het moet hier gaan spoken.', in: *Blue Life Magazine* 1 (augustus 1999), p. 13-14.

6 Harry Jansen en Richard van de Pol, *De wraak van de Bossche draak* ('s-Hertogenbosch 1994); Yke Schotanus, *De draak van de donken: fantastische feiten en realistische verhalen over de geschiedenis van de gemeente 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 2004); Annemarie Bon, project *De schatten van de Draak* (op www.s-hertogenbosch.nl onder 'Schatten zoeken in 's-Hertogenbosch' 2007; de tekst bevindt zich eveneens in de bibliotheek van het Stadsarchief).

7 Wim Kops, *'s-Hertogenbosch. Een rijke, roerige en roemruchte historie* (z.p. 2007), citaten p. 7-8, 137.

8 Ernest Verhees en Aart Vos, *De historische atlas van 's-Hertogenbosch. De ruimtelijke ontwikkeling van een vestingstad* ('s-Hertogenbosch 2006), p. 25; Karel Scholten van Aschat, *Met vergetelheid beloofd. Een andere kijk op het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629* ('s-Hertogenbosch 2003), p. 42; P.Th.J. Kuijer, *'s-Hertogenbosch, stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629* ('s-Hertogenbosch/Zwolle 2000), p. 520, 567, 570; Aart Vos e.a. (red), *'s-Hertogenbosch. De geschiedenis van een Brabantse stad, 1629-1990* (Zwolle/'s-Hertogenbosch 1997), p. 37; R. Gludemans en G. van Tussenbroek, *De Moerasdraak: achthonderd jaar Bossche vestingwerken* (Zwolle 1999), p. 3 en 34.

9 Peter-Jan van der Heijden e.a., *Ach lieve tijd: 800 jaar Den Bosch en de Bosschenaren* (Zwolle 1982), p. 13, 55 en 66; Esther Wessel, 'Bouwen: materiaal en details', in: *Erfgoedbekeken* 3 (1996) nr. 3, p. 4.

10 Peter-Jan van der Heijden, 's-Hertogenbosch binnen de wallen', in: M. v. Boven en M. Trappeniers, *Het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629* ('s-Hertogenbosch 1979), p. 36; Peter-Jan van der Heijden, 'De Bosschenaren gedurende het beleg', in: *Bossche Bouwstenen* 11 ('s-Hertogenbosch 1979), p. 31-44, speciaal p. 31; Peter-Jan van der Heijden, *Dagboek 1629* ('s-Hertogenbosch 1979), p. 81 en herdruk ('s-Hertogenbosch 2004), p. 100 en 152.

11 Alleen in het voorwoord wordt deze toevoeging kenbaar gemaakt. Rob de Vrind, *Het verhaal van Frederik Hendrik tijdens het legendarische beleg van 's-Hertogenbosch in 1629* ('s-Hertogenbosch 2006).

12 Coen Free, 'Literatuur rondom het beleg van 's-Hertogenbosch', in: *Bossche Bouwstenen* 11 ('s-Hertogenbosch 1979), p. 97-107; idem, *Den Bosch bedwongen. Zegesang ter eere van Frederick Henrick* ('s-Hertogenbosch 1979).

13 J.C.A. Hezenmans, *'s-Hertogenbosch van 1629 tot 1798. Historische studien* ('s-Hertogenbosch 1899, herdruk 1977), p. 1.

14 *Het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629*, p. 116. De spelling in deze versie uit 1721 is beter te begrijpen dan die uit de oorspronkelijke druk uit 1629. Zie hiervoor www.dbnl.org/tekst/vondoo1deweo3_01/vondoo1deweo3_01_0031.htm

15 Jan Mosmans, *De St Janskerk te 's Hertogenbosch, nieuwe geschiedenis* ('s Hertogenbosch 1931) p. 372; R.A. van Zuijlen jr., *Inventaris der archieven van de stad 's Hertogenbosch*, Stadsrekeningen dl. 1 ('s Hertogenbosch 1863), p. 79 en 667.

16 NN, 'De getemde Bossche draak. De occulte geschiedenis van 's-Hertogenbosch', in: *Kleintje Muurkrant* 21 nr. 312 (augustus 1997) (www.stelling.nl/kleintje/312/draak.htm)

17 Jan van der Eerden, *De drie stadspelen van 's-Hertogenbosch: Visstraat, Markt en Parade* ('s-Hertogenbosch 1997); idem, *De stad als spiegel van de kosmos. Het geheim van 's-Hertogenbosch: een sleutel tot de ziel van de stad* (Utrecht 1997).

18 *De stad als spiegel van de kosmos*, p. 16, 219 en 225.

19 Idem, p. 132-133.